

תשא

הנחושות, וואס ער איז געווען אין חצר, איז ער אָבער געשטאַנען „פּתח משכן אהל מועד“⁶. משא"כ דער כיור איז ניט געשטאַנען בפּתח המשכן נאָר איז געווען אָפּגערוקט אין אַ זייט, ביז אַז — „אין כיור לפני אהל מועד“⁷ (וואָס דערפאַר האָט מען געקענט צו אים צוגיין צוליב רחיצת ידים ורגלים, כאָטש „בין האולם למזבח“ האָט מען (לכמה דיעות⁸) ניט געטאַרט אַרייַן-גיין פאַר קידוש ידים ורגלים⁹).

ב. אַט דער ענין, אַז כיור איז אַ הכנה צו כללות עבודת המשכן, דריקט זיך אויס אויך אין דעם שיעור פון דער מאָס פון כיור:

פון פסוק „ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו“¹⁰ (וואו עס ווערן גערעכנט פיר מענטשן: „משה ואהרן תרין ובניו תרין“¹¹) לערנט אָפּ די גמרא¹²: „כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו אין מקדשין בו“.

ולכאורה: משה האָט זיך געדאַרפט וואַשן פון כיור נאָר אין די ימי המי-לואים (לויט דער דעה¹³ אַז דערנאָך

א. אין דער היינטיקער סדרה שטייט געשריבן דער ציווי אויף מאַכן דעם כיור. וואָס דערמיט איז דער כיור אָפּגעטיילט פון אַלע אַנדערע כלי המשכן, וועגן וועלכע עס רעדט זיך אין די פריערדיקע צוויי סדרות — הגם אַז אויך דער כיור איז אַן „עיקר בבנין הבית“¹⁴, און בנוגע משיחה ב־שמן המשחה ווערט ער ווייטער אין דער סדרה גערעכנט צוזאַמען מיט די אַנדערע כלים און אויף זיי אַלע צו-זאַמען זאָגט דער פסוק „והיו קודש קדשים“¹⁵. היינט פאַרוואָס שטייט דער ציווי עשיית הכיור, באַזונדער פון די אַנדערע כלים?

זאָגן מפרשים¹⁶, אַז דאָס איז דער-פאַר וואָס ער איז (ניט קיין ענין ל-עצמו, נאָר) אַ הכנה צו „בבואם אל אהל מועד“ און „בגשתם אל המזבח“.

און אַט דער חילוק צווישן דעם כיור און אַלע אַנדערע כלי המשכן קומט צום אויסדרוק (ניט בלויז אין דעם אָרט פונעם ציווי על עשיית הכיור אין תורה, „ועשית כיור“, נאָר אויך) אין דעם אָרט וואו דער כיור איז געשטאַנען אין משכן:

דער אָרט פון אַלע כלי המשכן איז געווען אין אהל מועד. אויך דער מזבח

(6) פקודי מ — ו, כט.
(7) רש"י פרשתנו ל, יח (מזבחים נט, רע"א), ולהעיר מראב"ע עה"פ.
(8) כלים ספ"א. תוספתא שם (הובא ב' תוס' שבהערה הבאה ובר"ש כלים שם), פסקי תוס' תמיד ס"ו.
(9) ראה תורה הא' מגי זבחים נח, ב.
(10) פקודי מ, לא.
(11) רש"י זבחים יט, ב. ואף שהיו גם נדב ואביהוא — ראה מפרשי הש"ס שם, תורה תמימה פקודי (מ, לא) ועוד.
(12) זבחים שם. אבל ראה רמב"ם הל' ביאת מקדש (פ"ה הי"ג) ובנו"כ שם.
(13) זבחים קב, א. וראה לעיל ע' 175 הערה 28.

(1) ל, יז ואילך.
(2) הטעם על זה שהציווי על מזה"פ הוא ב' תצוה (ולא ב' תרומה) — ראה רמב"ן וספורנו תצוה ל, א. אוה"ח תרומה כה, ס ד"ה ונראה.
(3) ראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ה. ולהעיר מספח"צ שלו שרש יב, מ"ע כ.
(4) ל, כט.
(5) חוקני וספורנו ל, יח.

— אז פון איין זייט איז ער בלויז אַ הכנה, און מאידך גיסא איז דוקא אין אים פאַראַן ענינו של משה (וכל הכהנים) בגלוי (וואָס דאָס איז נישט אין די אַנדערע כלי המשכן) —

זיינען מרומז אויך אין די "מראות הצובאות", וואָס פון זיי איז דער כיור געמאַכט געוואָרן:

פון איין זייט, זיינען די מראות הצובאות אַ גאָר נידעריקער ענין, ביז אַז אפילו משה רבינו, האָטש ער איז "אוהב ישראל"¹⁶, האָט אין זיי מואס געווען "מפני שעשויים ליצר הרע" [און זיי ווערן נישט גערעכנט צווישן די אַלע נדבות המשכן פון פ' פקודי, זיי זיינען גאָר נישט אין כלל פון "פקודי המשכן"]; ואעפ"כ, איז דוקא אויף די "מראות הצובאות" האָט דער אויבערשטער גע"זאָגט "אלו חביבין עלי מן הכלל"¹⁶.

ד. דער ביאור אין דעם איז:

שוין גערעדט פיל מאל¹⁷, אז דער חידוש פון "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁸ באַשטייט אין דעם, אַז אידן זאָלן נעמען דברים גשמיים און פון זיי מאַכן אַ מקדש פאַר דעם אוי"בערשטן, ביז אַז אין די (דרייצן)¹⁹ צי פופצן²⁰ דברים גשמיים זאָל זיין "ושכנתי בתוכם", וואָס דורך דעם וועט

לא שמש בכהונה, און שפעטער איז דער כיור נוגע בלויז צו אהרן ובניו, איז פאַרוואָס זאָל דער כיור לדורות מוזן קענען האַלטן וואָסער פאַר פיר מענטשן, אויך כנגד משה (און ווי געבראַכט די קשיא במפרשי הש"ס דאָרט)?

וי"ל דעם ביאור אין דעם²¹: די ימי המילואים זיינען געווען אַ הכנה צו דער כללות העבודה פון אהרן ובניו שפעטער, און היות אַז אויך דער כיור איז ענינו הכנה לכללות העבודה, כנ"ל, דאָרף שיעורו דערי"בער זיין "כדי לקדש ארבעה כהנים", נישט נאָר "כנגד אהרן ובניו", וואָס האָבן מקדש געווען פון כיור נאָך די ימי המילואים, נאָר אויך "כנגד משה", (אַלע²² כהנים אין דער צייט פון חנו"כת המשכן, אַלע) וואָס האָבן מקדש געווען פון אים אין די ימי המילואים, זמן ההכנה.

דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז כאַטש דער כיור איז געווען בלויז אַ הכנה לעבודה, איז אָבער אין אים געווען אַ מעלה מיוחדת, העכער פון די אַנדערע כלי המשכן, וואָס מטעם דער מעלה איז דוקא אין אים געווען אַן ענין וואָס איז מרמז אויף משה'ן, וואָס ער איז דאָך העכער אויך פון אהרן, ויתרה מזו: אויף משה'ן צו זאָמען מיט אַלע כהנים וואָס זיינען דאָמאַלט געווען.

ג. אַט די צוויי קצוות פון דעם כיור

14) וראה כמה תירוצים: ברש"י, שיטה מקובצת וכו'.
15) למ"ד ולא נתכה פנחס עד שהרגו לומרי (זבחם קא, ב), וכדעת רש"י בפי' עה"ת (פנחס כה, יג).

16) מנחות סה, א.
16*) רש"י ויקהל לח, ה. וראה גם תנחומא פקודי ט.
17) ראה בארוכה לקו"ש ת"ג פ' תר"ו מה, ובכ"מ.
17*) תרומה כה, ת.
18) שהש"ר פ"ה, יג, זח"ב קמח, א.
תנחומא תרומה ה — הובא ברש"י ר"פ תרומה (וראה אוה"ת תרומה ע' אישפג אישצ), ועוד.
19) בחיי תרומה כה, ז. כלי יקר שם, ג. וראה זהר שם קלה, א.

א "דמות", אן "אפשפילונג" פון דער זאך.

ועד"ז איז אויך בנוגע דעם בירור פון נפש הבהמית: אע"פ אז דוקא דורכן בירור פון נה"ב (בחי' אספק-לריא שאינה מאירה) ווערט נמשך אן אור חדש וואס איז העכער פון דעם אור הנמשך דורך מעשה המצות (בחי' אספקלריא המאירה). איז אבער דער אור ניט בגילוי כ"כ און ער איז מאיר בלויז אין אן אופן פון "דמות".

האט דעריבער משה (וואס "נסתכל באספקלריא המאירה"²⁴) ניט געוואלט אז אין משכן זאלן זיין די מראות הצובאות (בחינת אספקלריא שאינה מאירה²⁵), בכדי אז דער "ושכנתי בתוכם" זאל זיין אין אן אופן פון "זה", גילוי המהות²⁶.

אי וואס די כוונה איז "דירה בתח-תונים" — איז אבער לגבי מדריגת משה (וואס צו דער מדריגה האט ער געוואלט אויפהויבן אלע אידן), זיינען שוין אויך די אנדערע זאכן פון נדבת המשכן (ובפרט "נחושת"²⁷) גענוג

נשלם ווערן דער ענין פון "נתאוה" הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים²⁸.

און וויבאלד אז די כוונה פון "דירה בתחתונים" איז דאך ביז צום תחתון ביותר "שאינ תחתון למטה ממנו"²⁹, האט דעריבער געדארפט זיין אין משכן אויך אן ענין פון "מראות הצובאות", וואס זיינען "עשויים ליצר הרע", בכדי אז אויך דער תחתון זאל ווערן א דירה לו ית'.

אבער פונדעסטוועגן האט משה מואס געווען אין דעם, ווארום משה "נתבא בזה"³⁰, דאס מיינט, אז ביי אים איז געווען ראית מהות אלקות, האט ער געוואלט אז דער גילוי פון "ושכנתי בתוכם" זאל זיין אין אן אופן פון ראית המהות. און וויבאלד אז די זאכן וועלכע זיינען פארבונדן מיטן נה"ב און יצה"ר, אפילו לאחרי ווי זיי ווערן נתברר, זיינען מעלים ומס-תיר אויף ראית המהות

[וכידוע³¹ בענין "אספקלריא שאינה מאירה" (א זוכית מיט א כיסוי פון א "דבר דק וקלוש" — א שפיגל), וואס הגם אז דוקא דורך דער פאר-מיטלונג פון דעם צודעק וואס אויף איר, קען דער מענטש זען מאחוריו, וואס דורך אן "אספקלריא המאירה" קען מען עס ניט זען — איז אבער דאס געזעענע דורך אן אספקלריא ש-אינה מאירה ניט דאך גופא, נאר

(24) יבמות מט, ב. וראה לקו"ת (נצי"ב) ב"מ, ג. שמע"צ צב, ב. שה"ש כה, ב) שה"ע אחד עם מה שנתבאר בזה.

(25) בתו"א שם [הובא ונתבאר באוה"ת פרשתנו ס"ע איתתקלט ואילך. ויקהל ע' ברכה ואילך], שמראות (הצובאות) ל' רבים קאי על ב' המראות — אספה"מ ואספשא"מ. אבל מזה שבפשוטות, מראות הצובאות היו אספשא"מ, משמע שגם ברוחניות בחי' זו היא עיקר ענינם. וראה גם אוה"ת ויקהל שם (רס"ב): בחי' הראיני את מראיך דאוריז נקי' מראות הצובאות, וראה גם אוה"ת בא (נעתק בהערה הבאה).

(26) ראה גם אוה"ת בא ס"ע שכת: ומשה רבינו ע"ה נסתכל באספקלריא המאי-רה. . . וא"צ למראות הצובאות.

(27) ראה לעיל ע' 158 ואילך.

(28) תנחומא נשא טז. וראה לעיל ע' 17 הערה 42.

(29) תניא פל"ו.

(30) ספרי ורש"י ר"פ מטות. וראה רמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ז ה"ו ועוד, נסמן לעיל ע' 38 הערה 26). לקו"ת מטות פב, סע"א ואילך.

(31) ראה בכ"ז תו"א לג, א"ב.

רבות במצרים" ³¹ — וואס צבא ווייזט אויף דער עבודה פון "קבלת עול" ³⁰, וואס די עבודה איז מאיר בגילוי, דוקא ווען ס'איז דא יצר הרע וכו' און דאן שטארקט מען זיך ³¹ אויף אים בדרך קבלת עול ³² — דאס איז "חביבין עלי מן הכל".

ה. כשם ווי די "מראות הצובאות", כאטש בגילוי זיינען זיי נידעריקער פון די נדבות המשכן (וכנ"ל ס"ג אז זיי ווערן ניט גערעכנט צווישן די "פקודי המשכן"), זיינען זיי אבער "חביבין מן הכל";

אזוי איז אויך דער כיור (וואס איז פון דעם געמאכט געווארן): כאטש ער איז בלויז אַ הכנה, וואס מצד דעם איז ער בגילוי נידעריקער פון אלע אנדערע כלי המשכן (און דער ציווי פון עשיית כיור ווערט ניט גערעכנט צוזאמען מיט די ציוויים אויף די אג"י

(30) ראה המשך דיום ההילולא פ"י וא"י לך. וראה גם ד"ה בעצם היום הזה תשא (גדעס בקונט' עז — בסמיכות להקונטרסים דהמשך הג"ל).

ולהעיר מזה שבתחלת המאמר בעצם היום הג"ל, מובאה הוכחה להפ"י צבא מהכתוב "אשר צבאו פתח אהל מועד" שנאמר גבי מראות הצובאות. וראה הערה 32.

(31) וגם הנחשת שבכיור רומז לענין התוקף — מצחק נחושה (ישעי' מח, ד), העבודה דעו כנומר (אוה"ת פרשתנו ע' איתתקלח (בשוה"ג), ויקהל ע' בירכה).

(32) ולהעיר, שגם הבאת מראות הצובאות לנדבת המשכן, הי' באופן דאחכפא וקב"ע, וכלי רש"י (לח, ח) "ואף אותך לא עכבו". ובזה יומתק מה שהענין ד"צבא" נאמר (לא רק בענין המראות עצמם — "מראות הצובאות", אלא) גם גבי הבאת המראות לנדבת המשכן — "אשר צבאו פתח אהל מועד".

"תחתון", דורך וועלכע עס וועט נשלם ווערן די כוונה פון "דירה בתחתון" נים" ²⁸.

אויף דעם האט אים דער אויבער-שטער געענטפערט, אַז אין משכן דאָרף מען האָבן אויך אַזאַ "תחתון" וואָס איז "עשוי ליצר הרע", ואדרבה ²⁹: ווען מען נוצט אויס דעם תחתון ב' יותר אויף צו אויפשטעלן "צבאות ה'" — ווי דורך די "מראות הצובאות" האָט מען אויפגעשטעלט "צבאות

(28) ובדוגמת האופן ד"דירה בתחתונים" קודם (או באם לא הי' חטא עה"ד — שלא הי' שייך אז הענין "דעשויים ליצה"ר", שהרי לא ידעו כלל שיש בזה תאוה (תו"א ה, ריש ע"ד).

וע"פ הידוע שהענין ד"וועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" הוא כפרה על חטא העגל (תנחומא תרומה ח) * שאז נתעוררה הוזהר מא חטא עה"ד (זח"א נב, ב, וראה לעיל ע' 160 הערה 61) — י"ל, שמשא רצה שעי' שיית המשכן תבטל לגמרי את הפגם שנעשה ע"י חטא העגל, ועד שיהיו ישראל במדרגה זקודם חטא עה"ד (וכמו במ"ת — שפסקה זוהמתן (שבת קמו, רע"א. זהר שם)), ולכן מאס בהמראות שעשוין ליצה"ר בתי' אספשא"מ (וראה זהר שם, שבשעת מ"ת כשפסקה זוהמתן "מתנהרין באספקלריא דני הרא", משא"כ אחר חטא העגל).

(29) ראה בארוכה ד"ה באתי לגני תשל"א (סה"מ מלוטט ח"ה ע' קנד ואל"ך) בביאור העילוי ד"דירה בתחתונים" שעי' העבודה עכשו (לאחרי החטא והתשובה) לגבי כמו שהי' קודם (או באם לא הי' חטא עה"ד).

(*) ובפרט הכיור שענינו הי' "לרחוץ אותו עון" (ש"ך עה"ת פרשתנו ל, יח), אלא שמשא רצה שרציצת העון תהי' באופן שלא יהיו שייכים להזוהמא (וכמו "פסקה זוהמתן" בשעת מ"ת). וע"ז אמר לו הקב"ה שאמיתית העילוי הוא — הפיכת (היצה"ר ו)החטא עצמו לזכיות (ראה הערה הבאה והערה 33).

ווייל דוקא אין דעם ענין פון אתכפאי וקב"ע ווערט נתגלה די אמיתיות (ושלימותו בכל הפרטים — ד) ענין הביטול³⁷, ענינו של משה³⁸ (ובצירוף אהרן וכל הכהנים — דעבודתם ב' חשאי³⁹ — ביטול — ויבדל אהרן קד"ק⁴⁰ — דקאי על כל הכהנים).

(ממאמר ושיחת ש"פ ויקהל תשי"ט)

ושכל) ע"ז "כי אלו חביבין עלי מן הכל" — הרי זה נעשה ענינו של משה (ובדוגמת המבואר לעיל ע' 39 ואילך, שאחר שאמר הקב"ה "חבל על דאבדין כו", נמ' שך במשה גם ענין זה — אף שלפנ"ז הקשה "למה הרעותה גו'", וראה הערה הבאה.

37) ראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 74-73 ובהערות שם, שאמיתית מהות הביטול הוא בביטול היש דוקא. עיי"ש באריכות.

ווי"ל, שע"י שמשה קיבל מהן את מראות הצובאות, נעשה בזה ב' המעלות (ע"ד המבואר בלקוטי שיחות שם ע' 75 ס"ז): המעלה דמהות הביטול שב"ביטול היש" ו"אתכפאי"; ושבביטול זה יהי' בגילוי (לא כבביטול היש שהביטול אינו חודר בעצם המציאות, לפי שהיש מעלים ומסתיר).

38) ראה תו"א (צט, ג), שהביטול דמשה הוא בחי' מ"ה דמ"ה והביטול דאהרן ב"ן דמ"ה.

39) נח"ג לט, א. וראה ביאורי הוהר ר"פ ויצא. לקו"ת ואתחנן, ד"ה וידעת (הש"נ) פ"ב, ושם ד"ה ושאתם (השני) פ"א.

40) דה"א כג, יג.

דערע כלי המשכן³³).

איז אבער די הכנה פון "ורחצו את ידיהם ואת רגליהם" — וואס א איד וואשט זיך אָפּ פון די ענינים הבלתי רצויים — איז אַט די רחיצה חביב ביי דעם אויבערשטן מער ווי די עבודה גופא וואס ער טוט שפעטער אויפן מזבח אָדער אין אהל מועד³⁴,

ווייל דוקא אין דער רחיצה איז דאָ דער ענין פון "אתכפאי סט"א" — בדוגמת די "צבאות הוי'" (קבלת עול) וואס קומט אַרויס דורך די "מראות הצובאות".

און דאָס איז אויך דער טעם וואס דוקא ביים כיור איז מרומז³⁵ אויך ענינו של משה (וכל הכהנים)³⁶ —

33) השייכות דכיור לפרשתנו דשמה (— תוכנה) תשא — י"ל, כי ענינו הוא העילוי ד"ושכנתי בתוכם" כמו שהוא לאח' רי חטא העגל והתשובה ע"ז (ראה לעיל הערה 29).

34) ראה לעיל ע' 161 הערה 64. ולהעיר גם מהמשך וככה תרל"ז פט"ו, בענין המעלה שיש בדבר הגורם.

35) ראה גם אוה"ת ויקהל ס"ע בירכט, שהמים דכיור שייכים לבחי' "מן המים משיתיהו" דמשה.

36) ואף שבתחלה לא רצה משה לקבלן — הרי לאחריו שאמר לו הקב"ה "קבל" — ובפרט שביאר לו הטעם (ע"פ חכמה

תשא ב

אין אין דעם ניט פארשטאנדיק:

(א) דאס וואָס רש"י אין מפרש "אז הרה לבשר" — כאַטש אין פסוק שטייט "לא תבשל גדי" — קען מען ניט זאָגן אַז ער נעמט עס מצד הסברא ווייל ס'איז ניטאָ קיין טעם צו מחלק זיין צווישן בשר "גדי" און אַן אַנדער מין בשר — וואָרים דאָן וואָלט עס רש"י געזאָגט פריער אין פ' משפטים, וואו דער איסור "לא תבשל גדי" שטייט צום ערשטן מאל; וויבאלד אַז אין פ' משפטים זאָגט ניט רש"י "אזהרה לבשר", אין מוכח אַז מצד הסברא קען מען יע מאַכן אַ חילוק צווישן "גדי" און אַן אַנדער בשר.

דאָרף מען זאָגן, אַז רש"י'ס ראי' אין דערפון וואָס "לא תבשל גדי" אין אונזער פירוש ווערט געזאָגט שוין צום צווייטן מאל, וואָס דערמיט אין דער פסוק אויסן (ניט "להרבות בלאוין", נאָר) מוסיף צו זיין נאָך אַן ענין אין דעם לאו — "אזהרה לבשר".

אַבער רש"י אַליין זאָגט דאָך אין זעלבן דיבור אַז דער חידוש פון אונזער פסוק לגבי פ' משפטים באַשטייט אין דעם וואָס ער קומט לאיסור הנאה היינט פון וואָנען נעמט ער צו מחדש זיין אויך "אזהרה לבשר"?

(ב) דעם פירוש "ושלשה פעמים כו'" (אַז די דריי מאל וואָס עס שטייט אין דער תורה "לא תבשל גדי" אין דאָס איין מאל צו אסרין אכילה, איין מאל להנאה און איין מאל לבישול) האָט שוין רש"י געזאָגט פריער באַ דעם ערשטן פון די

א. אין פסוק "ראשית בכורי אדמתך גיד לא תבשל גדי בחלב אמו", שטעלט זיך רש"י (אין צווייטן דיבור) אויף "לא תבשל גדי" און אין מפרש: "אזהרה לבשר בחלב".

[אַז די אזהרה אין ניט בלויז אויף "גדי", נאָר אַז יעדן מין בשר טאָר מען ניט מבשל זיין "בחלב": אין רש"י אין ממשיך:]

ושלשה פעמים כתיב בתורה: אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול.

(1) פרשתנו לה, כו.

(2) ברא"ם כאן (וכ"ה בש"ח): "גם לא בחלב אמו דוקא אלא כל... חלב במשמע ואפילו בחלב של עצמו כו'". אבל באם כחנת רש"י היא לפרש כאן ש"בחלב אמו" הוא לאו דוקא, ה"ל להעתיק גם התיבות "בחלב אמו", ומה ש(לפני פירוש) מעתיק רק "לא תבשל גדי" (ואפילו לא "וגיד" — כבפסוק שלפניו), מוכח שבה לפרש רק התיבות "לא תבשל גדי" — ומבאר שבאים לחדש שהאזהרה היא לכל בשר ולא רק "גדי". ורק לאחר שמפרש "אזהרה לבשר" מעתיק הוא גם תיבת "בחלב" שבפסוק*, לפי שהתיבות "אזהרה לבשר" בפני עצמן אין להם מובן — כי האזהרה היא על בשר בחלב דוקא (ולא על בשר עצמו).

(3) משפטים כג, יט. פרשתנו כאן, ראה יד, טו וראה לעיל שיחה ב' לפי משפטים (ע' 143 ואילך).

(4) כ"ה בכל דפוסי רש"י שראיתי (כולל דפוס הראשון), ברא"ם וכו'. אבל בחולין (קטו, ב): אחד לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בישול. וכ"ה ברש"י משפטים שם.

(*) ראה ע"ז רש"י ויקהל (לה, ד) ובכ"מ.

אי אפ"ל תיבת "בחלב" היא מדברי רש"י בפ' הכתוב — דאס כן הוי ל' להעתיק מהכתוב (בתחלת הדיבור) תיבת "בחלב".

(5) וכולקמן סעיף ז. וראה גם לעיל ע' 149 ואילך.

(6) ראה לעיל ע' 148 הערה 28.